

NÉMETH LÁSZLÓ

A Kádár-kormány

Arra, hogy a megzajduló történelem milyen szeszélyesen dobálja az emberi sorsokat, jó példa a Kádár János esete. A forradalom előtti hónapokban a politika üstjeitől távol eső reménykedés Nagy Imre neve mellett az övét emlegette legtöbbit. Tudtuk, hogy a Rajk-pör idején volt belügyminiszter, bizonyos gyakorlatának kellett tehát lennie az észre nem vevés s jó képet vágás művészetében; másrészt hosszú s nehéz börtönt szenvedett: mégsem lehetett egészen szolgálai eszköz tehát. A börtön – úgy gondolták – irányt szabott meggyőződésének is: azok közé a rehabilitáltak közé számították, akik nem akarják, hogy egy kommunistának, akár mint statisztának, akár mint áldozatnak azt kelljen megérnie, amit neki. A forradalom napjaiban ott volt a Központi Vezetőséget leváltó bizottságban – nevét az utolsó napig ott láttuk az államminiszterek közt –, a rádióban egyszerű, de igen jó benyomást kelthető beszédet mondott az összezsugorodott, de a jövőjét a megtisztulásban kereső kommunista párt nevében. Amikor azon a sötét novemberi vasárnapon meghallottuk, hogy ő s nem Gerő vagy valamelyik Rákosi-munkatárs a miniszterelnök, „mutatis mutandis” olyanféle viszonylagos megkönnyebbedés vett erőt rajtunk, mint 44 márciusában, amikor a németek nem Szálasi kezére adták az országot.

Miniszterelnökségének természetesen volt két végzetes születési hibája. Az egyik: vállalnia kellett, hogy ő hívta be a szovjet csapatokat – s ő tapostatta el a nemzet szívére olyan gyorsan s oly meglepő erővel ellepő bizakodást. Különös – de tán ez volt kormányelnökségének kisebb fogyatkozása: már csak azért is, mert még ha igaz lett volna, akkor sem hitte volna senki sem. Az oroszoknak ahhoz, hogy bejöjjenek, nem volt szükségük Kádár János hívására – s ha nem tartották volna célszerűnek a beavatkozást, nem avatkoztak volna be. Súlyos formáság volt az egész – amelyet a beültetett kormánynak vállalnia kellett –, s amely, bármily népszerűtlenné is tette, még összefért bizonyos felelősségtudattal, sőt morális nagysággal is. Egy kis nép története, sajnos, nem egy példát ismer, amikor jó szándékú emberek a nemzet szemében gyűlöletes hatalom kezéből vették át a zászlót. A szovjet a katonai kormányzás helyett – magától értetődően – a bennszülöttekkel való kormányzást választotta, s ahhoz, hogy egy ilyen kormányt találjon, nem kellett messzire mennie. Kádár gondolhatta azt: tinektek egy olyan névre van szükségetek, amely a nép fülében kevésbé gyűlöletes, mint a tizenhat éven át megszokottak: én pedig kihasználom ezt arra, hogy a csapást, amelyet a beavatkozás jelent – amennyire lehet, fölfogjam, s a nemzet javára alakítsam. Az ilyen féle párbaj, persze, rendesen nagyon egyenlőtlen erővel folyik – s a népgyűlölet és külhatalom követelményei közé szorult ember erkölcsi vagy fizikai összelapítása szokott a következménye lenni. Vállalása azonban éppúgy jelenthet erkölcsi erőt, mint hitványságot – elítéltük s kissé megkönnyebbedtünk, hogy őt ítéltük el: első reakciónkban már benne volt e szerep szörnyűsége s a vele járó jellempróba óriási volta.

A végzetesebb hiba – véleményem szerint – az volt, hogy a beavatkozás s önmaga létének igazolására vállalnia kellett, hogy Magyarországon ellenforradalom volt. Az igaz – hogy kezdetben határt húzott az első hét eseményei közt, amelyeket jogos népmozgalomnak ismert el, s az utolsó négy nap közt, amelyben e jogos népmozgalomban az ellenforradalom fölül került. Azok azonban, akik kormányra ültették, már az október 23-ai szabadságharcot is „ellenforradalmi provokációnak” tekintették – s világos volt, hogy neki magának is a létét igazoló „ellenforradalmi” eseményeket kell majd hangsúlyoznia, s munkatársai ebben Kádáron is túltettek, s nem azt a sok szép, főlemelő mozzanatot, amely a magyar nemzetet annyi fanyar magyar előtt egyszerre kívánatosá, büszke csengésűvé tette. Azt, hogy ellenforradalmi veszély volt – én tagadhatom a legkevésbé, akit épp e veszély tudata tett, hajlamom ellenére, publicistává. Azt is elismerem, hogy a magát veszélyben érző ember riadalmán át másként ítélni meg ugyanazokat az eseményeket, mint aki nincs közvetlen veszélyben – s az ávosok akasztása, a pártok szaporodása fölkelthetett a jóhiszemű kommunistában is ilyen riadalmat. Szigliten a fölkoncolástól tartva én is fölajánlottam ott levő alkotótársaimnak, hogy menjünk át vöm közeli, elhagyott házikójába – holott ez a veszély alapjában igen csekély volt. A kormány tagjai némi jóhiszeműséggel gondolhatták, hogy az események, a súlyos kilengések, a polgári restauráció felé tartottak – bár a harc kimenetele a nemzet friss, egészséges s forradalmi része s a múltból föltünetező kísértetek közt, szerintem, nem volt kétséges, de ha kétséges volt is, még el sem kezdődött voltaképpen. Kádáréknak azonban épp azt kellett ha török-szakad bizonyítaniuk, hogy ez már el is dőlt, s a nemzet a szovjet beavatkozás nélkül a 19-es Horthy-világba hullott volna vissza. Ez pedig a nemzet becsületének vagy legalábbis értékének, rangjának kérdése volt, s ez volt az, amiben nekünk, magyar értelmiségieknek nem lehetett belényugodnunk. Az Írószövetség elnökségének november 4-e utáni első ülésére – amelyen a „Magyar nép az elmúlt napokban” kezdetű kiáltványt kiadták – bizonyára mindenki valami nyilatkozat tervfélével, pontlistával ment. Az én kiáltványom két pontból állt: az első az a két mondat volt, amely végül a kiáltvány élére került, s arról szólt, hogy a nemzet példátlan erővel kinyilvánított akarátán sem szándékunk, sem jogunk alkudozni – a másik hosszabb, amely végül zsebemben maradt, azt cáfolta, hogy itt ellenforradalom volt. – Az íróknak, mint a nemzeti becsület őreinek, úgy éreztem, elég egy ponton a szavukat felemelniük.

Kádár tehát olyan szerepet vállalt, amely nemcsak a nép tömegeitől, de a vállalkozásában rejlő áldozatot méltányolni tudó emberektől is egy csapásra elválasztotta. Azt azonban, némi lélektani érzéssel, aligha lehetne mondani, hogy szándékai is párhuzamosak voltak a kötőféket korábban feladó taktikával, amely eszközül használta. Két ponton érzem az ő szándékát egészen őszintének: 1. csakugyan el akarta választani a maga rezsimjét a Rákosi-kortól, 2. a magyar politikát nem a cseh, román, hanem a lengyel s jugoszláv politika közé igyekezett beilleszteni. A Rákosi-kormány legellenszenvesebb vonása az volt, hogy fölöslegesen gyötörte a népet – mint egy sebész, aki műtéteit a legnagyobb fájdalommal akarta végrehajtani. Kádár egyre kínosabb operációkat vállalt, de még mindig az a benyomásom, hogy ezeket a súlyos helyzetben is minél kisebb gyötréssel igyekszik végrehajtani. A nemzet különböző rétegei november 4-én a Rákosi-rendszer más-más emlékeitől rettegtek: a parasztok a beszolgáltatástól és a téeszekbe kényszerítéstől, a munkások a norma megszorításától, az értelmiség a szel-

lemi szabadság eltűnésétől, a szemináriumi feleltetés szégyen-igájától. De volt egy közös rettegés, amely mindnyájunk félelmét összefűzte: az államvédelmi hivatal feltámasztása. Mi lesz itt most, ha a riadt, halálra keresett ávosok lesznek az élet gazdáivá. Az államvédelem volt foglya – úgy érzem – komolyan küzdött ez ellen a kísértet ellen – szívében csakugyan föl akarta oszlatni az államvédelmet –, noha világos volt, hogy csak más ruhába bújtathatja, mert hisz honnan szerez máshonnet megbízható karhatalmat.

Hasonló, mellette szóló paradoxon volt, hogy ő az orosz tankok tövében jugoszláv politikát próbált csinálni. Titóhoz őt s Münnichet is olyan barátság fűzte, amelyet beszédében a jugoszláv államelnök is vállalt. Tito beszédeit a magyar helyzetről a néhány oldalnyi újságok egész terjedelmükben, feltűnő szedéssel hozták, noha világos volt, hogy ezeknek a szovjet ellen is volt éle. A forradalom alatt létesült tanácsok részleges szentesítése is a jugoszláv példa alapján történt. Kádár nyilván a kommunizmus új, Sztálin-ellenes áramlatához tartozott – s mint gyengébb testvér, azoknak a kelet-európai államoknak a karjába igyekezett kapaszkodni, amelyek a sztálinizmustól mentesek maradtak, vagy már lerázták. Azonban épp ez vitte őt – a szovjetbeli sztálinisták megerősödésével – a politikai vagy erkölcsi bukás felé. Néhány hét előtt, amikor vidékre készültem, levelet intéztem a magyar írók egyik vezéréhez, hogy tájékoztassam, hogyan gondolkodom a ránk nehezedő kérdésekről. Ebbe figyelmeztettem, még ha tudnák is, ne akarják – mint egyik barátunk mondta – minden áron megbuktatni a Kádár-kormányt: ezzel esetleg csak az orosz sztálinistáknak takarítják meg egy harmadik beavatkozás botrányát. Mint várni lehetett, Tito pulai beszédéből – a nagyhatalmi tekintélyt védő frakció Moszkvában megtalálta a maga sérelmét: ez a beszéd volt olyan sértő, mint a magyar suhancok benzines üvegjei. A Molotov–Tito-párbaj – új feltételek közt – újra elkezdődött, s Kádár nyilván súlyos döntés elé került, amelyben az egyik oldalon a hatalom s talán az élet feladása állt, a másikon azé a kis függetlenségé is, amelyet idáig élvezett. Közben a nemzet és a kormány tábor is világosan elkülönült – s Kádár Jánosnak a pártban, karhatalomban, államvezetésben nem igen volt mások közt választania, mint akiktől eredetileg szabadulni akart. Ilyen helyzetben a legnagyobb képesség is felőrldne, a legedzettebb idegrendszer is rongyokká szakadna, a legnagyobb jellemnek is alig maradna más, mint a fejben egy tiltakozó golyó. Kádár azonban nyilván nem volt egyik sem, csak egy egyszerű, megviselt idegzetű, politikussá lett munkásember, akin betelt a Pirandellótól annyiszor megírt tétel: a szerep erősebb, mint az ember.

A Kádár-kormány attól kezdve rohamosan adja fel kezdeti álláspontját. A szocialista munkáspárt újabb nyilatkozata szerint az ellenforradalom már nem október 31-én, hanem 23-án kezdődött: maga a nyilatkozat régi kéz műve – ha ugyan nem oroszból fordították. Akiket az első fölépcsőn kisöpört a pártból – néhány igazi nagyság kivételével –, lassan visszatérnek a hátsó lépcsőn. A *Népszabadság* szerkesztője, például az a Friss István lesz, akit hosszú éveken át mint a párt háttérbe bújt, igazgató esztét tisztelet és rettegett a közvélemény. A forradalom vívmányait eltörlő intézkedésekben az ember bridzselő agyak munkájára ismer. A munkástanácsokat lépésről lépésre zsugorítják és gyomlálják, amíg csak valami üzemi bizottság nem lesz belőlük. A vállalatokra beidézett rehabilitáltakat a régről ismert arcok vallatják: a megszeppent s udvariasan elborzasztott frissek összevert munkásokat és egyetemi hallgatókat is látnak. Az új pártállamba a régi rendszer legtörzsökösebb hívei mennek vissza. A harmadik beavatkozásra nincs szükség

– a Rákosi-rendszer, hacsak Moszkvában valami új nem történik, restaurálódik Kádár neve alatt is – az eszközembernek, mint Nagy Imre törbe csalása mutatja, még a hírét sem kímélték. A cél, amelyre felhasználhatja magát, nyilván annak a politikai helyzetnek a visszaállítása – kül- s belpolitikai tekintetben –, amelyben október 23-a még a reményekben sem ismétlődhet meg többet.

Ezt a politikai célt a kormány – vagy akik a nevében játszanak – a gazdasági engedményekkel édesítik. A paraszt azt hiszi, hogy megszabadult a beszolgáltatástól és a termelőszövetkezetektől, a bányászok, munkások könnyű követeléseit teljesítik, a volt kisiparosok iparigazolványt kapnak. Lehet, hogy az életnek ezt a megkönnyítését a kormány komolyan óhajtja: a nép értelmesebb része azonban érzi, hogy a gazdasági kedvezmény politikai garancia nélkül mit sem ér – s hogy keserű a pillanatnyi nyugalom, amelyet a szabadság árán vesznek meg.

Ág-bogas